

WIRÁGH ANDRÁS

Sajtó és megélhetés

Pillanatképek a „Krúdy-gép” történetéből

Az írói egzisztencia és a produkált szöveg mennyiségének (illetve esztétikai minőségének) faktorai szoros, de nem szükségszerű átfedéseket mutathatnak. A századfordulós Magyarországot ebből a szempontból szokás olyasfajta romantizált „aranykornak” tekinteni, amikor a biztonságos (akár a hivatással járó bevételek takarékoskodás utáni felhalmozásával járó) írói megélhetés nem tartozott az elérhetetlen célok közé, ellenben a két világháború közötti állapottal, amikor is a történelmi események, a gazdasági visszaesés, valamint a politikai-ideológiai „prés” korábról ismeretlen nehézségek elé állították az írók jelentékeny részét. Ha a két korszak külső feltételei és érvényesülési stratégiái nem is állíthatók szigorúan szembe egymással, az bizonyos, hogy az írói pályakezdések máshogyan alakultak az 1900-as, és máshogyan az 1920-as években. Igazán szemléletes példát ilyen tekintetben azonban a századfordulón és a Horthy-korszak (egy részén) is áthúzódó életutak nyújthatnak. Ezek egyike Krúdy Gyuláé, aki a nem éppen ökonomikus életvitel, a mennyiség és a minőség „kritériumainak” is magas szinten felelt meg.

A magyar irodalom egyik legtöbbet publikáló szerzőjének négy évtizedet felölelő pályafutása során kevés olyan év volt, amikor ne jelent volna meg legalább száz írása a hírlapok és folyóiratok hasábjain, nem is beszélve az évenkénti két-három (néhány esetben hét-nyolc) kötetről. A mai szemmel szinte átláthatatlan szövegtermés nem volt egyedülálló a korban (az ismert, és kritikai kiadások és/vagy bibliográfiák formájában feldolgozott vagy feldolgozás alatt álló kortársi életművek közül elég például Jókaiéra, Mikszáthéra, Adyéra vagy Kosztolányiéra gondolni), de Krúdy a ráháruló nehézségek ellenére – utolsó éveit leszámítva – még a Horthy-korszak „konszolidálnak” nevezhető időszakában, az 1920-as évtized utolsó éveiben is igen termékeny szerzőnek számított. A korpusz átlátásához legkézenfekvőbbnek tűnő archívum, az 1976-os, Gedényi Mihály által összeállított bibliográfia – sokat emlegetett tévedésein túl¹ – azért sem alkalmas arra, hogy ezt a hallatlan szöveggazdagságot behatóan felmérhessük, mert mai ismereteink szerint a lista körülbelül 1500 tétellel (korábban ismeretlen írásokkal és már ismert írások utánközléseivel) bővíthető – legalábbis ami a szerző életében megjelent szövegeket illeti. A továbbiakban ez a teljesnek korántsem nevezhető kiegészített szöveglista szolgál majd alapul az irodalmi tömegtermelést lehetővé tevő „gépezet”, illetve ennek korszakonként eltérő „típusainak” bemutatásához.²

¹ BEZECZKY Gábor, *A Krúdy-bibliográfia helyzete*, Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2003/4, 465–468.

² A 2020-as év járvánnyal kapcsolatos kutatási nehézségei miatt körülbelül 2200 tételt nem sikerült leellenőriznem, de ezeket – mérlegeléssel és némi megszorítással – felvettem az adatok közé. Mivel Krúdy, valamint kortársai esetében sem rendelkezünk abszolút megbízható adatszámokkal, és így a hibahatár sem definiálható pontosan, az adatokat több esetben is kerekítettem.

A századfordulós írói karrierépítési stratégia alapjai tulajdonképpen átöröklődtek a két világháború közötti időszakra, amennyiben az írói életpálya kiszámíthatóságának és tervezhetőségének bázisát 1920 után is az időszaki és alkalmi sajtótermékekben (hírlapokban, folyóiratokban, almanachokban, díszalbumokban stb.) való *permanens* jelenlét alkotta. Ez a szerialitás tette lehetővé a debütáló kötet piacra dobását, a különböző lapokkal és kiadókkal kialakítható kapcsolatháló bővítését, de az irodalmi klikkekbe és hivatásos társaságokba való bejutást is. A hírnév növekedésével pedig a szerző mind nagyobb szeletét ismerhette a szerteágazó sajtóközegnek, így növelve nemcsak az írásait befogadó médiumok, de a köteteket majdan megvásárló olvasók számát is.

Krúdy karrierjének igazán zsigeri következményekkel járó cezúrája 1920 környékén húzható meg. A forradalmi időszakban tanúsított magatartásáért parkolópályára tett, néhány évvel korábban még a hivatalos intézményrendszer által is ünnepeelt, sőt, a Petőfi Társaságba is felvételt nyert szerzőnek ettől kezdve kényszerből új csatornákat kellett nyitnia a szerialitás felé. Ezek közé sorolhatók a folytatásos regények (mivel a könyvkiadók elzárkóztak a Krúdyval való együttműködéstől), és talán az álomfejtések, illetve portrészorozatai (*A tegnapok ködlovagjai*, *A XIX. század vizitkártyái*) is. A Krúdyéhoz hasonló okok számos fontos szerző életpályáját megtörték, de nála azért volt igazán látványos ez a törés, mert – az államszocializmusban alkalmazott terminológia nyomán – „támogatott” szerzőből vált rövid időre „tiltott”, majd „tűrt” alkotóvá.³ A Krúdy-gépnek ekkor kellett harmadszor „frissítenie” magát, hiszen a korábbi publikációs praxis folytathatóságát az intézményes körülmények lehetetlenné tették.

Krúdy 1892-ben, tizennégy évesen publikálta első írását, és az ezt követő négy évben, mivel maga is vidéki városokban tartózkodott, jobbára vidéki sajtótermékekkel állt kapcsolatban. 1896 folyamán költözött Budapestre, ettől kezdve karnyújtásnyira voltak tőle a nagy példányszámú fővárosi lapok. Ehhez mérten változtatnia kellett publikálási rutinjain: az *1900-as típuszámú „Krúdy-gép”* leállt a publicisztikai írások termelésével, ezzel egyidőben pedig átállt a tárcanovellák, elbeszélések, mesék és regények sorozatgyártására. A széleskörű szakmai konszenzus értelmében az elismertségből a Szindbád-történetek, majd *A vörös postakocsi* hozták el számára a valódi hírnevet, illetve a Petőfi Társaság tagjelöléseiről döntő konzervatív akadémikus körök tiszteletét is. Az 1910-es „Krúdy-gép” működését azonban elsősorban nem az elsővonalas íróvá válás eseményéből fakadó finomhangolások, hanem a háború sajtóközegre gyakorolt hatáskomplexuma határozta meg. A háború és a forradalmak éveiben az irodalom jelentősen visszaszorult a sajtóban, így a „gép” részlegesen visszaváltott a publicisztika műfajára: a *Pesti levelek* lett Krúdy első, éveken át működő cikksorozata. Krúdy a körülményekhez képest gyakorlatilag fenntartotta a tömegtermelést, amelynek a már említett ideológiai jellegű esemény vetett véget.

³ A Tanácsköztársasággal rokonszenvező és itthon maradt neves kortársak közül például Babitsnál és Móricznál nem jelentkeztek hosszú távú egzisztenciális problémák, Gárdonyi „ballépését” pedig jótékonyan „kiigazította” a korabeli irodalompolitika.

A három fontos esemény (Budapestre költözés, háború, lejáratókampány) által négy típusra bontható publikálási stratégia a következő protokollok „alakulástörténetéhez” igazítható. A *sajtóhálózat kiterjedése* az 1890-as és 1900-as időkben bővült, majd az 1910-es időkben magas stagnálást követően meredeken visszaesett, és csak az 1920-as időkben kezdett a korábbinál lassabb mértékben emelkedni. A Krúdy-szövegek virális terjedésével jellemezhető *lefedettség* 1896–97-ig regionális szintű volt, ezután viszont fokozatosan országos szintűvé vált. A szerző *irodalompolitikai státusza* a jelentéktelenségből a fővárosba érkezést követően lett egyre jelentősebb. Az 1913-as csúcspont 1919–20 fordulójáig „kitartott”, majd jelentős visszaesés következett be. Mindezekből adódóan az írói bevételek publikálási lehetőségekhez mért *tervezhetősége* közepesből ideálissá, majd a háború alatt korlátozottan ideálissá, végül változóvá, illetve kiszámíthatatlanná vált: „az 1920-as évek elejétől a haláláig Krúdy gyakorlatilag nyomorgott”.⁴ A jól ismert egzisztenciális és egészségügyi problémákon⁵ túl az *1920-as típuszámú* „*Krúdy-gépnek*” leginkább azzal a nehézséggel kellett szembenéznie, hogy a szerzői névérték és csereérték mozgásai élesen elváltak egymástól.

Az 1922-ben először folytatásokban (Az Újság) majd könyvalakban is megjelent „metairódmű” regény, a *Hét bagoly* egyik passzusa a következőképpen tudósít a századfordulós író „névértékének” alakulásáról:

A szerkesztők és kiadók rendszerint lusta olvasók. Szívesebben fogadják oly írók közreműködését, akiknek neve a gyakori nyomtatás által bizonyos ismerős hangzatra tett szert, mint az esetleg tehetségesebb, de névtelen írókat. *Az írók nevei a sűrű megjelenés révén bizonyos nimbuszhoz jutnak. Kurzusuk lesz, mint az aranyanak, ezüstnek, holott sokszor semmi belső tartalmat nem jelentenek a nevek; csak hangzanak, csengenek a szerkesztők és kiadók íróasztalain, de megítélésük másfelé tartozik: az olvasóra, aki messzi falusi vagy tanyai házakban, lebecsátott függönyű ablakok mögött, a családi lámpa alatt várja kedves írójának legújabb műveit.*⁶

Az írói név értéke ezek szerint az írott nyilvánosságtérben való megjelenés gyakoriságának függvénye, miközben a név csereértékét annak széleskörű olvashatósága (eladhatósága) szabja meg. 1920-ig Krúdy Gyula névértéke és csereértéke is folyamatosan emelkedett. A két világháború között a névérték viszonylag magas maradt (a modernség magyarországi és határon túli fórumainak nem állt érdekében az irodalmi érték és a politikai érték összevegyítése, míg a keresztény-konzervatív irodalomkritika

⁴ BEZECZKY Gábor, *Kultusz és szakirodalom: Krúdy fogadtatása*, Jelenkor, 2012/11, 1211.

⁵ Soha nem fogjuk megtudni, a tyúk volt-e előbb, vagy a tojás, azaz Krúdy meredeken romló egészsége vezetett-e a publikálási szokások megváltozásához, vagy a két világháború közötti időszak irodalompolitikai fejleményei vezettek-e végül súlyos egészségkárosodáshoz, de 1927-ben és 1928-ban, majd kis szünet után az 1930-as években többször is kórházba került.

⁶ KRÚDY Gyula, *Hét bagoly* = K. Gy., *Nyolc regény*, Bp., Szépirodalmi, 1975, 780. (kiemelés tőlem)

szintén gyakran, de ellenkező előjellel vette tollára Krúdyt), viszont a csereérték ambivalenssé vált: Az Est-konzern, a Nyugat, valamint az ellenzéki orgánumok gond nélkül befogadták Krúdy írásait, ellenben szövegei eladhatatlanok voltak az ebből fakadó következményektől tartó kiadóknak és lapoknak, valamint a hivatalos irodalompolitika fórumainak. A Krúdy-olvasás korabeli tendenciái teljességében ismeretlenek, de megkockáztatható, hogy bizonyos körökben (vidéki lapok, kormánypárti média) a szerző egyszerűen elérhetetlenné, illetve a propaganda áldozatává vált (rossz, sikertelen és unalmas írónak beállítva elvették az emberek kedvét az olvasásától stb.). Egyszerre léteztek tehát olyan művelt és naiv olvasók, akik szerint – Pintér Jenő szavaival⁷ – Krúdy „cselekménytelen”, „megbízhatatlan hitelességű”, „pletykásan mesélgető” íróként nem érdemel komoly figyelmet, míg mások – például Szerb Antallal egyetértve⁸ – továbbra is adózhattak értékeinek.⁹

1892 és 1933 között a „Krúdy-gép” működésének lehetőségfeltételei több szempontból is változékonyak voltak, de a szövegtermelés jószereivel maximális hatékonyságú volt. A most következő példák célja az, hogy rámutathassak az emelkedő név- és csereértékkel járó könny(ed)ebb tervezés, illetve az értékszintek szétválásával nehezedő, határok közé szorított tervezés időszakainak „termelési mutatóira”, ezzel pedig az időszakos lapok közötti szövegtranszfer módosulásaira is.

Az első grafikonon a Krúdy életében időszakos és alkalmi kiadványokban évenként megjelenő szövegek, illetve a befogadó közegek számát ábrázoltam (a maximális értékekhez – szövegek esetében 290, befogadó lapok esetében 59 – arányosítva).

⁷ PINTÉR Jenő, *Magyar irodalomtörténet: A magyar irodalom a XX. század első harmadában*, Bp., Franklin, 1941, 1079–1080.

⁸ SZERB Antal, *Magyar irodalomtörténet*, [1934], Bp., Magvető, 1972, 430–431.

⁹ A *Hét bagoly* esetében a „kettős kritika” úgy nézett ki, hogy míg Az Est-lapok, a regénynek helyet adó Az Újság, a Világ, valamint a miskolci Reggeli Hírlap szuperlatívuszokban beszéltek róla, addig a katolikus Életben Alszeghy Zsolt elvitatta irodalmi erőit (érdeme az, hogy „sok érdekessé szórakoztatják az olvasót”), a Központi Sajtóvállalat lapjában, az Új Nemzedékben pedig Császár Elemér – egy fiktív beszélgetés egyik szereplőjének szájába adva a véleményt – „üres és vértelen”, „fárasztó, kicsit színtelen” munkaként tekintett rá. A. Zs. [ALSZEGHY Zsolt], *Két irodalomtörténeti problémájú regény*, Élet, 1922/19, 462–463; CSÁSZÁR Elemér, *Ellesett párbeszéd: Krúdy Gyula Hét bagoly című regényéről*, Új Nemzedék, 1922. szeptember 10., 4. – Érdekesség, hogy a regényt a jobboldali Virradat méltatta, míg az ellenzéki Prágai Magyar Hírlap nem nyilatkozott róla elismerően.

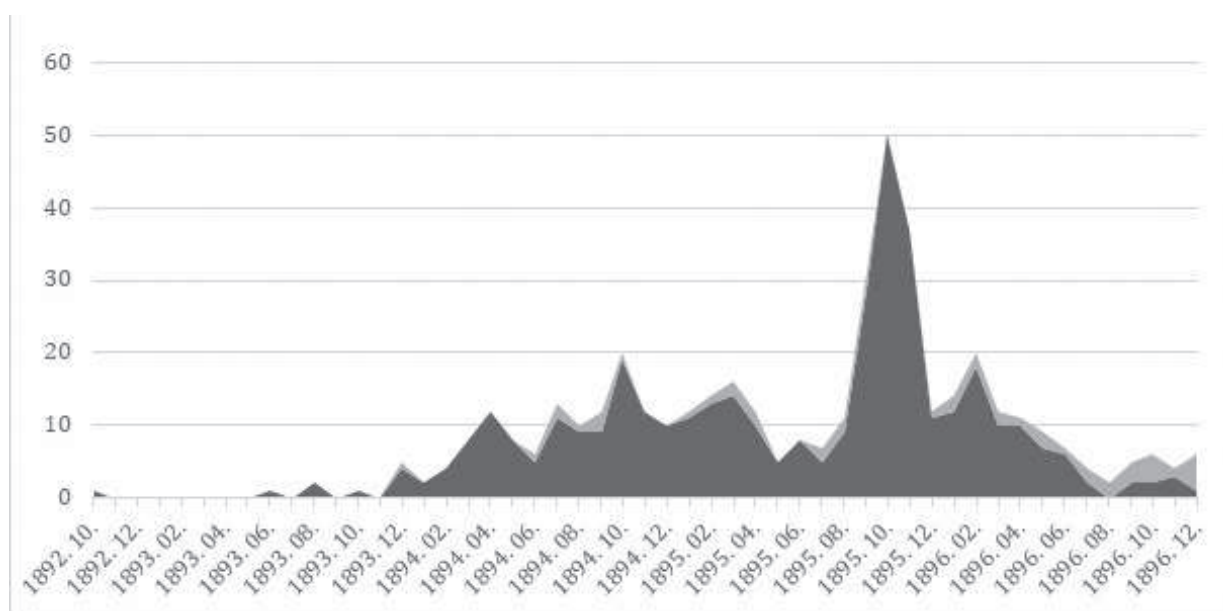

1. ábra: Krúdy Gyula időszaki és alkalmi kiadványokban megjelent szövegeinek, illetve a befogadó közegek száma (1892–1933)

A sötétebb színnel ábrázolt adatsor a megjelent írások számát mutatja. Annyiban csalóka az adatsor, hogy a folytatásos közléseket nem számítottam be az éves adatmennyiségekbe, ezért tapasztalhatók erőteljes ingadozások az 1896 és 1913 közötti adatokban. Mindenesetre az 1913 és 1920 közötti adatok jól mutatják az írott nyilvánosság tér erőteljes beszűkülését, az 1920-as évek első felének adatai a „rehabilitációt”, az ezutáni adatok pedig a lassú, de folyamatos csökkenést. Mivel ekkor már rendszeresen átlag alatt teljesített, Krúdy az 1930-as évekre már nem nevezhető termékeny szerzőnek. A világosabb színnel ábrázolt adatsor az írásokat felvevő lapok és alkalmi kiadványok számát mutatja. Ez az adatsor jól prezentálja Krúdy publikációs praxisának professzionalizálódását, hiszen az 1892-es kezdéstől kisebb visszaesésekkel 1904-ig – a másik adatsorénál kiegyensúlyozottabb és szabályosabb – emelkedés látható. Annyiban pedig rímél az előbbi adatsorra, hogy az 1912 és 1920 közötti időszak változásai, valamint az 1920-as évek kezdetének felívelő szakaszai arányaiban hasonló képet mutatnak. Az egymáshoz arányosított adatsorok azt mutatják, hogy a Krúdy írásait felvevő periodikák magas számából nem feltétlenül következett extrém szövegmenyiség. Három alkalommal – az 1890-es évek végén, az első világháború alatt, illetve az 1920-as évek első felében – ráadásul ellenkező tendencia figyelhető meg: Krúdy annak ellenére tudott viszonylag sok szöveget megjelentetni, hogy a befogadó lapok száma alacsonyabb szinteken stagnált. Más esetekben, főleg a 20. század első évtizedében pedig több olyan év is volt, amikor a befogadók relatív nagy száma ellenére Krúdy keveset publikált.

Krúdy 1890

Az 1890-es „*Krúdy-gép*” működéséről viszonylag sokat tudunk. A részletes feldolgozás¹⁰ mellett nagyrészt annak köszönhetően, hogy Krúdy Gyula összegyűjtött munkáinak sorozata a publicisztikák feldolgozásában 1900 elejéig, az elbeszélésekében 1902 végéig ért el, sok, eddig ismeretlen tétellel gazdagítva a korpuszt.¹¹ Krúdy – fiatalkori állomáshelyeinek megfelelően – nyíregyházi, debreceni, majd nagyváradi lapoknak dolgozott, de kapcsolatban állt más vidéki orgánumokkal, illetve budapesti folyóiratokkal is. 1896-ban, Budapestre költözésekor már mintegy 450 írást publikált (természetesen ezek között rengeteg utánközlés volt), amelyek legalább hét település kb. 25 időszakos és alkalmi kiadványában jelentek meg. A széppróza mellett ekkoriban jelentős publicisztikai tevékenységet folytatott, de írói-újságírói „kettős hivatását” ekkor még láthatóan befolyásolták a szocializáció állomásai is.

2. ábra: Krúdy Gyula vidéki és fővárosi publikációi időszakos és alkalmi kiadványokban (1892–1896)

Az életrajz ismeretében megmagyarázható a pályakezdés publikációs adatait mutató grafikon mindkét jelentősebbnek mondható „hullámvölgye”: 1895 nyarán Krúdy az érettségijére készült, 1896 tavaszán pedig Nagyváradot elhagyva – rövid otthontartózkodás után – a fővárosba tette át székhelyét. 1896 végére fordult át végérvényesen a vidéki és fővárosi szövegközlések aránya, de az is látható, hogy 1895 végétől állandósul a budapesti lapokkal való (ekkoriban még visszafogottnak nevezhető)

¹⁰ KATONA Béla, *Krúdy Gyula pályakezdése*, Bp., Akadémiai, 1971.

¹¹ KRÚDY Gyula, *Publicisztikai írások 2: 1895. december – 1900. január*, s. a. r. HRADECZKY Móni, Pozsony, Kalligram, 2008; Uő., *Elbeszélések 10: 1901. december – 1902. december*, s. a. r. DOBÁS Kata, Pozsony, Kalligram, 2016.

kapcsolat. Az átmenet orgánuma az esztergomi Magyar Csendőr volt, amely 1896 januárjától augusztus végéig jelent meg, és Krúdy szinte végig részt vett a lap életében 21 itt publikált szövegével (a lap megszűnése miatt hiúsult meg az első tervezett kötet, a *Szöktetés a kaszárnnyából* megjelenése). Vidékről a Képes Családi Lapokkal és az Ország–Világgal állt kapcsolatban, eredeti szövegek mellett másodközléseket is átadott nekik. Mai ismereteink szerint Budapesten élve jócskán mérsékelte ezeket a kapcsolatokat, ellenben hosszan tartó együttműködést alakított ki a Magyar Szemle című katolikus folyóirattal, valamint az egyik vezető napilappal, az Egyetértéssel. Pályájának korai szakaszában már az országos szövegtranszfer halvány jelei is megmutatkoztak, hiszen a debreceni és nagyváradai lapok, valamint a Képes Családi Lapok jóvoltából egy-két írásával bártfai, győri, pécsi, soproni és szilágysomlyói újságolvasók is találkozhattak.

Krúdy 1900

1896–1897 fordulójától az 1910-es évek elejére Krúdy Gyula a századfordulós írókarrier hagyományos sémájának megfelelően az irodalmi tér egyre nagyobb szeletében vált egyre népszerűbb íróvá. Irodalmi tömegtermelésének fő változásaként látványosan visszaszorította a publicisztikát a széppróza és a mese, valamint az ifjúsági történet javára, miközben sorra publikálta köteteit is. Ha beszámítjuk az antológiákban való szerepléseket is, 1901 és 1909 között minden évben legalább három kötete jelent meg, amelyek tovább fokozták ismertségét.¹² 1910-ben kezdte publikálni a közel-keleti mondakörből származó hős, Szindbád köré épített történetfüzérét, amelyet kötetbe rendezve – megfelelő időzítéssel és némileg meglepően – a Nyugat segítségével hozott tető alá.

Krúdy név- és csereértékének növekedését az időszaki sajtó szavatolta, de nem csupán az egy-egy lapban megjelenő (így elméletileg csak korlátozott olvasóközönséghez eljutó) írások útján. A tömegkommunikáció korban egyedülálló médiumai, a hírlapok hálózati struktúrába rendeződve, az érdekkörükbe tartozó szerzők segítségével próbálták folyamatosan növelni olvasóik, előfizetőik és hirdetőik számát. Ebben az összefüggésben az írói név elkerülhetetlenül hirdetési alapanyaggá vált.

A monarchiabeli Magyarország közigazgatási raszteréhez igazodva az időszaki kiadványok három csoportja különíthető el: a fővárosi lapoké, a nagy lélekszámú települések (vármegyeszékhelyek, törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városok), illetve a kisebb lélekszámú települések (járásszékhelyek, községek, falvak) lapjaié. Bár a középső kategóriába tartozó lapok nem szenvedtek szövegínségben, a fővárosi periodikák

¹² Köteteken természetesen nem csak a mai értelemben vett könyveket kell érteni. Krúdy az egyes kiadók minimum 40–50 oldalas füzetes sorozataiban is publikálta munkáit. Ezek között válogatások és korábban folytatásokban megjelenő munkák „különlenyomatai” is előfordultak. Noha ezek széleskörű terjesztésükből és olcsóságukból adódóan sok olvasóhoz eljuthattak, kevés recenzió született róluk. Hasonló volt a helyzet *Az aranybányával* (1901), Krúdy első, kötetben is kiadott regényével, amely eredetileg a Budapest című napilapban jelent meg 117 folytatásban, de nem született róla recenzió.

hirdetéseit (és előfizetési felhívásait) ők is átvették, ahogy közölték albumok és almanachok mutatványszövegeit is. Ezek az átvételek kulcsfontosságúak voltak a kisebb települések lapjai számára, hiszen ezekből számukra komoly bevételi forrás származhatott. Egy-egy előfizetési felhívás tartalmazta a szerkesztőségi tagok névsorát, de a vidéki olvasók az egyes lapszámok tartalmi kivonataiból is szemezgethettek, ha az adott lapban rendszeresen publikáló szerzők kilétére voltak kíváncsiak. A név mellé persze gyakori esetekben írásmű is járult. Egyes vidéki lapok közvetlen kapcsolatban állhattak budapesti szerkesztőségekkel, amely megkönnyíthette az úgynevezett jogosított (azaz legális) közlések elhelyezését, de a szerzők is ápolhattak személyes kapcsolatokat, ahogyan tette ezt Krúdy a nyírségi, Kosztolányi pedig a bácskai lapokkal. Leopold Gyula könyvmatosai, az Általános Tudósító és a Munkatárs tömegesen terítették neves szerzők elbeszéléseit és verseit.¹³ Krúdy is csatlakozhatott Leopold „szövegügynökségéhez”, hiszen *A holicsi út* című írása 1909 körül harminc-negyven kisebb vidéki lapban jelent meg.

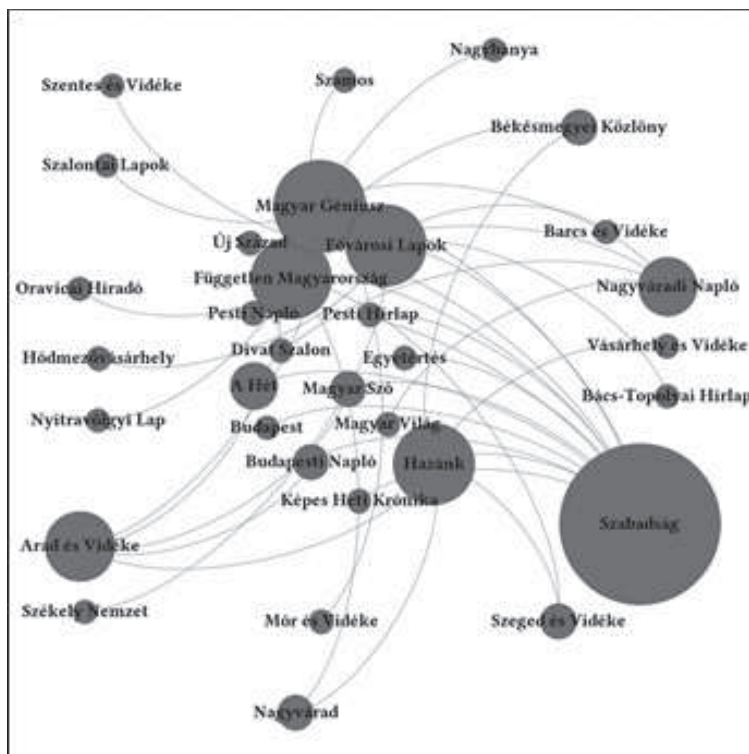
A leggyümölcsözőbb kapcsolatok a könyvkiadókat, lapokat, sőt lapcsaládokat egyesítő konszernekkel kötött szerződések folytán valósulhattak meg. Krúdy, aki fiatal, de már rendkívül tapasztalt és ismert szerzőként élte meg a Nyugat elindulását és az ebből fakadó polémiákat, nem csatlakozott szorosán a folyóirathoz, de küldött nekik szövegeket, és ami még fontosabb, 1911 folyamán két könyve is megjelent a Nyugat Kiadó gondozásában, az *Esti út*, valamint a *Szindbád ifjúsága*. Ez a lépés maximálisan indokolt volt, amennyiben a szerző egy minőségi irodalmat publikáló orgánushoz fordult, de tisztában volt vele, hogy a tömeget továbbra is a Singer és Wolfnerrel ápolta kapcsolat útján érheti el. Rendszeresen publikált a kiadóhoz köthető három lap (Az Én Újságom, Magyar Lányok, Új Idők) mindegyikében, köteteknek nagy része a *Filléres Könyvtár* című sorozatban jelent meg, 1906-tól pedig állandó szereplője lett az *Egyetememes Regénytárban* megjelenő *Almanach*-nak. (Ennek reklámértékéről csak annyit, hogy Mikszáth előszavát, több esetben pedig egy-egy kötetbeli elbeszélést a vidéki lapok nagy része leközlölte.) Hasonlóan fontos volt még a Tolnai Simonnal kötött együttműködés, amelyből ifjúsági kötetek (Magyar Kereskedelmi Közlöny), valamint folyóiratközlések (Tolnai Világlapja, A Bazár) is születtek. A három „konzern” hirdetési potenciáljának köszönhetően kevés vidéki lap volt, amely az 1900-as években ne tudósított volna Krúdyról.

1903-ban, amikor a „Krúdy-gép” rendkívül hatékonyan működött, a megjelent szövegek 38 százaléka fővárosi napilapokban (25-ből kilencben), 24 százaléka vidéki lapokban, 22 százaléka fővárosi hetilapokban és folyóiratokban, 15 százaléka kötetekben, 1-1 százaléka pedig külföldi lapokban és almanachokban jelent meg. Az eloszlás, noha ezek között rengeteg utánközlés volt, kiegyensúlyozottnak nevezhető. A vidéki közlések magas aránya a személyesen átadott írások tényén túl a hallatlanul magas szövegtermésről árulkodik. Minél több eredeti közlés, annál több utánközlés és annál nagyobb hírverés – így lehetne röviden összefoglalni a századfordulós publikációs

¹³ Erről részletesebben lásd WIRÁGH András, *Hálózatos magyar irodalom a századfordulón: Barangolás a vidéki szövegközlések labirintusában*, Médiakutató, 2019/4, 51–62.

praxis alaptörvényét. 1903-ban a beazonosítható vidéki szövegközlések összesen 15 fővárosi lapból származtak és 18 vidéki lapba jutottak el. Ezek között voltak olyan kisebb lapok, mint a Barcs és Vidéke, az Oravicai Híradó és a Vásárhely és Vidéke, valamint olyan, nagyobb olvasóközönséggel bíró orgánumok, mint az Arad és Vidéke, a Nagyváradi Napló, illetve a nagyváradi Szabadság. Bár nem zárható ki, hogy a szövegtranszferbe Krúdy saját kezűleg is beavatkozott (ez leginkább volt munkahelye, a Szabadság kapcsán feltételezhető), az eloszlás a nagy számok törvényét mutatja: nagyobb vidéki lapok több fővárosi kapcsolattal rendelkeztek.

3. ábra: Krúdy Gyula 1903-ban vidéken megjelent szövegei és származási helyük (a csomópont nagysága a kapcsolatok számától függ)

A századfordulón átláthatatlan módon cirkuláltak a tárcanovellák a különböző lapok és laptípusok között (ekkoriban a nem-irodalmi profilú szaklapok is gyakorta közöltek szépirodalmat), amely folyamat kizárt, hogy anyagi értelemben maximálisan megtérülő lett volna a szerzők számára, de óriási hírverést biztosított. A publikálási praxis a vidéki másod- és sokadközléseknek köszönhetően így részben automatizálódott, de ezek a közlések az élénk (az átlagosnál nagyobb bevétellel járó) fővárosi sajtójelenlét kísérőjelenségei voltak.

Valószínűleg soha nem tudjuk meg, miért jelent meg Tábori Róbert *Beszédes Kalára* című elbeszélése Krúdy neve alatt 1907-ben a Somogyi Újságban, 1909-ben pedig a Sıklós és Vidékében, de az ilyen „titokzatos” szövegközlések mögött akár a ’Krúdy’ be-tűsorban rejlő magas névérték (az erre alapozott megtévesztés) is megbújhatott.

Krúdy 1910

Az 1910-es időszak ambivalenciáját egyfelől a népszerűség „berobbanása”, a szerzői kultusz első periódusa,¹⁴ a megnövekedett érdeklődés, illetve a Singer és Wolfnernél megjelenő gyűjteményes kiadás, másfelől a háború következtében megroggyant sajtóhálózattal és a tartalomgyártási protokollok átalakulásával járó kényelmetlenségek jellemzik. 1914 második felétől Krúdynak egyszerre kellett fokozott figyelmet fordítani a fővárosi lapok „ellátására”, valamint a szépirodalom – fővárosban mérsékeltebb, vidéken erős – visszaszorulására. Krúdy ekkor tért vissza a publicisztikához (*Pesti levelek*, Magyarország), olyannyira, hogy alkalmi szövegei a Nyírvidékben és a Komáromi Újságban is ilyen műfajban születtek. A vidéki sajtóhálózat szétesése miatt a korábbi élénk szövegforgalom erőteljesen visszaesett, de Krúdy írásai a korábban megszokott módon (például különböző kiadványok mutatványszövegeinek, vagy fővárosi lapból érkező utánközlések formájában) eljutottak a vidéki hírlapolvasókhoz is.¹⁵

Az 1. ábra alapján arra lehet következtetni, hogy a Krúdy-gép a lehetőségekhez mérten jól alkalmazkodott a mediális kontextus változásaihoz, sőt a háború alatt némiképp magához térő rendszer dinamikáját is képes volt lekövetni. A szövegtermelés 1915 és 1918 között stagnált, és csak 1919-re esett vissza, míg a szövegeit befogadó időszakos és alkalmi kiadványok száma – a kezdeti zuhanást követően – kisebb emelkedést mutatott, majd csak 1920-ban jutott mélypontra; Krúdy még a 19. század végén sem publikált ilyen kevés helyen. Az 1918–1919-es adatokhoz hozzáértendő, hogy Krúdy rokonszenvezett a forradalmakkal, és a politikai változásokhoz igazodó (igaz, a Tanácsköztársaság során csak egyszer megjelenő) Néplap szerkesztője volt. Főként ezek az események indokolták a Horthy-kor prominensei számára a „Krúdy-gép” kikapcsolását.

Krúdy 1920

Az itt bővebben nem kifejthető tény, miszerint az 1920-as évek írói karriertörténeteire erősen rányomta a bélyegét az irodalompolitikai újrendeződés (beleértve ebbe az országos sajtóhálózat újrahuzalozását, az állami és egyházi dotációban részesülő vidéki sajtót, illetve az olyan konszernek létrejöttét/megizmosodását, mint Az Est-lapok vagy a Központi Sajtóvállalat), Krúdy Gyula esetében is két mérséklő jellegű mozzanat kiemelését teszi fontossá: 1923-ban Mikes Lajos szerkesztésében elindul Az Est-lapok irodalmi rovata, 1929-ben pedig – hosszú huzavona után – elkezdik

¹⁴ BEZECZKY, *Kultusz és szakirodalom, i. m.*, 1210–1211.

¹⁵ Vö. WIRÁGH András, *A csatazaj és a múzsák: A magyar vidéki sajtó és a tárcairodalom a káosz éveiben (1914–1920) = Üdvözlét a győzőnek: Tanulmányok 1918 mikrotörténelméről*, szerk. KAPPANYOS András, Bp., Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020, 157. (Az ebben a tanulmányban említett Mohács és Vidékében publikált írásról időközben kiderült, hogy egy 1911-es cikk másodközlése.)

kiosztani a Baumgarten-díjakat. Az Est-lapok részben karitatív jellegű változása néhány éves alulműködést követően újabb esélyt adott a Krúdy-gépnek, míg utóbbi (Krúdy 1930-ban volt az évdíjasok között) rövid időre talán mérsékelni tudta a szövegtermelés így is zuhanó mutatóit.

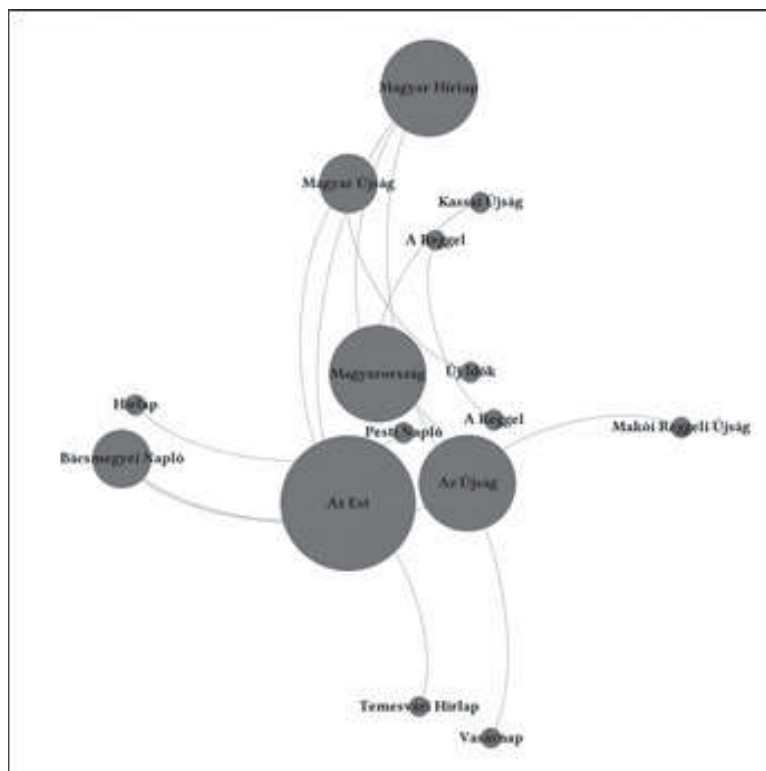
Az 1920-as időszakban a szerialitást részben kényszerből és csak korlátok között sikerült fenntartani. A folytatásos regények sorát az magyarázza, hogy Krúdy kiadói kapcsolatai ekkorra tulajdonképpen lenullázódtak: regényei jelentős része Az Est-lap-csoportba tartozó Athenaeum Kiadónál jelent meg. Bármennyire ügyes húzás volt az álomfejtés-tematika, illetve a két korábban említett portrészorozat megindítása, ezek szintén csak az ideológiailag lehatárolt sajtóközegben láthattak napvilágot. Igaz, a korabeli irodalmi tér ebben a tekintetben sem egyszerűen csak két pólusra osztható fel, hiszen a *XIX. század vizitkártyái* című kötet darabjai a keresztény-konzervatív Magyarországon jelentek meg. Ennek oka az is lehetett, hogy a politikai felhangoktól eleve mentes portrészorozatot a Krúdyt tisztelő Milotay István szerkesztette, de az is szerepet játszhatott a döntésben, hogy 1925-ben a Budapesti Újságírók Egyesületének két „frakciója” – a liberális és a nemzeti – kiegyeztek egymással.¹⁶

A vidéki lapok számának erős csökkenésével, illetve a határon túli magyar lapokat (és magát a lapindítást) sújtó intézkedésekkel a főváros-központú szövegtranszfer a világháborús évekhez hasonlóan akadozott. Utóbbi lehetőség 1923 után, ha nem is drasztikusan, de megváltozott, hiszen a kolozsvári Ellenzék (ahol Kuncz Aladár lett az irodalmi szerkesztő) és a Prágai Magyar Hírlap Az Est-lapokéhoz hasonló irodalom-pártoló „kampányba” kezdett. Krúdy névértéke magas maradt, de a csereérték mozgása végérvényesen kettévált: az ellenzéki lapok számítottak írásaira, a kormánypárti és szélsőséges lapoknál viszont – néhány kivételt leszámítva – próbálkoznia sem volt érdemes. Az 1928-tól 1933-ig tartó időszakban kellett volna újra frissülnie a „Krúdy-gépnek”, de az irodalompolitikai hátrányokat ekkoriban már egzisztenciális problémák is tetézték.

A „Krúdy-gép” 1923-as termése több, itt említett sajátosságra mutat rá. Egyrészt arra, hogy a kiugró szövegmennyiség mögött Az Est-lapok kezdeményezése állt. A Magyarországon ebben az évben megjelent 160 (!) írás nagy része publicisztika volt: a *Pesti levelek*-rovat mellett Krúdy számtalan rövid, hírfej-hosszúságú, rövid lexikonszócikkeknek is beillő virágregét is publikált. Az éves szövegmennyiség 71 százaléka fővárosi napilapokban látott napvilágot, a 29 létező napilapból hatban jelent meg Krúdy-írás – húsz évvel korábban 38 százalék volt az arány, illetve 25/9. A termés 12 százaléka fővárosi hetilapokban (-10 százalék), 10 százaléka határon túli magyar lapokban, 3 százaléka külföldi lapokban (+2 százalék), 2 százaléka vidéki

¹⁶ KRÚDY Gyula, *Szent Terézia utcái*, Bp., Európa, 1978, 49; SIPOS Balázs, *A politikai újságírás mint hivatalos*, Bp., Napvilág, 81. (A Magyarországon ifj. Krúdy Gyula számtalan írását közölte ekkoriban, ez is hozzájárulhatott Krúdy szerepvállalásához.) Viszont éppen a Milotay-féle napilapban való hangsúlyos szereplés miatt vetethette le nevét Krúdy a Nyugat fejlécéről. Vö. *Tessék színt vallani: Osvát Ernő válogatott levelezése*, s. a. r. KOSZTOLÁNCZY Tibor, NEMESKÉRI Erika, Bp., Gondolat – OSZK, 2019, 1388–1389, 1424–1425.

lapokban (-22 százalék), 1 százaléka almanachokban, és újabb 1 százaléka kötetekben (-14 százalék) jelent meg.

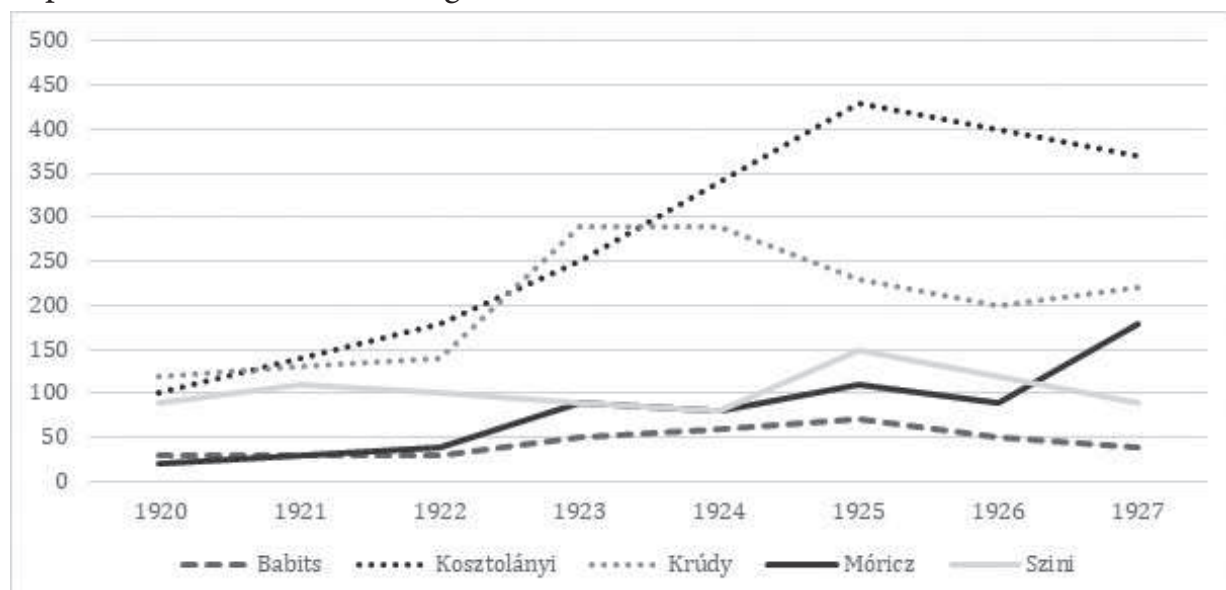

4. ábra: Krúdy Gyula 1923-ban vidéken megjelent szövegei és származási helyük (a csomópont nagysága a kapcsolatok számától függ)

A beazonosítható utánközléseket szemléltető ábra egyértelműen tanúskodik a vidéki sajtó korabeli „lefejezéséről”. Krúdy-utánközlés csak abban a Makói Reggeli Újságban jelenhetett meg, amelyet ekkoriban Espersit János szerkesztett a vidéki lapok többségénél liberálisabb szellemben. Bár eljutottak szövegek Csehszlovákiába, Romániába és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba is, a szövegforgalom az évtized második felére élénkült fel leginkább. Ugyanakkor csírájában már ekkor látható volt a – Móricz nyomán¹⁷ – „körközlésnek” nevezhető mintázat: egyes, először valamelyik fővárosi napilapban megjelenő írás körbejárta a nevesebb határon túli magyar sajtóorgánumokat. Az *Álom Béla* (Az Újság) a kassai Magyar Hírlapban, majd a Bács megyei Naplóban, a *Költözködik a papucs* (Az Est) pedig ugyanebben a két lapban, csak fordított sorrendben jelent meg. Ahogy a századfordulós utánközlések esetében, itt sem állapítható meg pontosan, hogy a szerző tisztában volt-e ezekkel a közlésekkel, engedélyezte-e őket, illetve belekalkulálta-e a fővárosi lap az írásért adott honoráriumba az újraközlések díját. Annak, hogy Krúdy és kortársai személyesen irányították volna ezeket a körközléseket,

¹⁷ Vö. BENGI László, *Az irodalom színterei: Irodalom és sajtó összefüggésrendszere a 20. század első évtizedeiben*, Bp., Ráció, 2016, 85–87.

elsősorban az mond ellent, hogy a határon túli lapok sok esetben az első közléssel egy napon hozták le az adott szöveget.

5. ábra: Krúdy és kortársainak szövegei időszaki és alkalmi kiadványokban (1920–1927)

A 4. ábra utánközléseinek erős fővárosi koncentrációja (a kapcsolatok kétharmada Az Est-lapokhoz kötődött) a „Krúdy-gép” behatárolt lehetőségeit jelzi, de a kortársakéhoz képest így is magasabb volt a szövegtermése. Kosztolányi kivételével, akit az 5. ábrán jelzett szerzők közül egyedül nem ért súlyos támadás a keresztény-konzervatív oldalról az 1920-as évek elején, mindegyik, a karrierjét az első világháború előtt indító író vagy költő publikációs praxisa erősen akadozott.¹⁸ A „Krúdy-gép” ekkori mutatói csakis a szerialitás különböző formuláinak köszönhetően relatív magas értéküket, igaz, a korlátozott publikálási lehetőség és a századfordulóhoz képest alacsonyabb honoráriumok miatt a szövegtermelés jóval mérsékeltebben volt „kifizetődő”, mint egy-két évtizeddel korábban. A szerialitás elsőrendű kritériumát, a minél több sajtótermékben való permanens jelenlétet ekkoriban kevesek teljesíthették.

Krúdy Gyulát rengeteg lappal boronálta össze az irodalomtörténet az elmúlt száz kilencven évben, de az viszonylag új iránynak számít, hogy írásait egy „virtuális sajtó-történet”¹⁹ epizódjaiként olvassuk. Krúdy nem véletlenül emlékezett meg egy-egy időszaki kiadványról, de visszaemlékezései és anekdotái nyomán elindulva a „Krúdy-gép” megdöbbentő adataival szembesülhetünk.

¹⁸ A grafikonon azért nem ábrázoltam az 1927 utáni adatokat, mert 1928-ban Kosztolányi szövegtermése annyira kiemelkedő volt (kb. 650 tétel), hogy ennek feltüntetésével a többi négy szerző szövegmennyiségei összeolvadtak volna az ábra alsó sávjában.

¹⁹ FRIED István, *Író és/vagy újságíró (Magyar írók választásai/pályamódosításai) = Médiumok – történetek – használatok: Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére*, szerk. PUSZTAI Bertalan, Szeged, SZTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2012, 261; VIGH Imre, *Az író és/vagy újságíró Krúdy*, A Vörös Postakocsi, 2014, 19.

Amint ifjúkori emlékeimet összeszededgettem, arra a következtetésre jutottam, hogy a *Magyarországnak* nagy érdeme volt a régi lusta, aluszékony Magyarország megmozdításában. Fürgébbek lettek olvasásával az elmék. Gyorsabban mentek a gondolatok. Nem ért rá várakozni senki a megtörtént események mögött, amelyeket a *Magyarország* már kinyomtatott. A perdülő hírszolgáltatás jótékony hatással volt az ország vérkeringésére. A bátor, önérzetes hang hívőket szerzett. Az elszánt támadás – amely ez újságban felhangzott – megfélemlítette a politikai ellenségeket. A magyar hírlapírás történetében jelentős kor a *Magyarország* megalapítása. De mi, falusi olvasók: szinte újonnan születünk, amikor régi, későn érkező, unalmas lapjaink mellé egy fürgé kis hírnököt kaptunk, aki hamarosan elfecsegte azt, mi történt a városban, mielőtt az öregek furmányos szekereiken megérkeztek volna.²⁰

A cikk megírása után nem sokkal Miklós Andor tulajdonába kerülő lap egy szempontból biztosan kiemelendő Krúdy publikálási gyakorlata szempontjából: itt jelentette meg legtöbb szövegét életében. Több mint ezer darab, különböző műfajú írást.

WIRÁGH ANDRÁS

tudományos munkatárs

ELKH, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

viragh.andras@abtk.hu

The Press and Making a Living

Moments from the History of the Krúdy-machine

Abstract: Gyula Krúdy was one of the most productive authors of the Hungarian *fin de siècle* and the interwar period. His productiveness always had to align with the modifications of the contemporary press network, although Krúdy's growing fame soon made it unnecessary for him to broaden the network of connections manually. The different methods of seriality (republications, new literary and journalistic genres) allowed a kind of automatic publishing strategy. The paper presents these strategies as the episodes of the narrative of the 'Krúdy-machine' which produced approximately 8-9000 texts during 40 years.

Keywords: Gyula Krúdy, press network, *fin de siècle*, republishing, seriality

DOI: 10.37415/studia/2021/3-4/234-247.

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

---

²⁰ KRÚDY Gyula, *Falusi emlék*, Magyarország, 1918. dec. 25. (302.), 20.